

Мар'яна Тарнавська
Національний університет «Львівська політехніка»,
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти,
доцент кафедри цивільного права та процесу
канд. юрид. наук
mariana.i.tarnavska@lpnu.ua
<http://orcid.org/0000-0003-0637-1147>

ТЕНДЕНЦІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ

<http://doi.org/10.23939/law2020.28.104>

© Тарнавська М., 2020

У статті зроблена спроба перейти від суто теоретичних досліджень ролі судової практики в Україні до більш практичних аспектів цього питання. Констатується, що з врахуванням положень процесуальних кодексів, правові висновки Верховного Суду неминуче перебуватимуть в центрі уваги науковців (доводиться констатувати, що юристи-практики почали досліджувати цю сферу значно раніше і активніше за науковців).

Акцентується на тому, що масив судових рішень, зважаючи на різне правове значення рішень судів різних інстанцій, є неоднорідним в плані дослідження. Так, порівняно з рішеннями інших судів, особливе значення мають правові висновки Верховного Суду, адже вони є частиною механізму забезпечення єдності судової практики. Цікаво, що водночас, вони здатні кардинально змінювати особливості застосування тих чи інших законодавчих норм, навіть якщо їх текст не змінювався з часу прийняття.

Щодо рішень інших судів, то хоча вони не мають такого значення як правові висновки Верховного Суду, однак все ж становлять інтерес для науковців, адже є цінним емпіричним матеріалом. Зокрема, і з погляду правозастосування, і з погляду правової соціології та антропології.

Констатується, що такий масив, зокрема: 1) відображає певний спосіб мислення, правосвідомість громадян України і суддів зокрема; 2) демонструє певні тенденції, негативні чи позитивні; 3) свідчить про застосування чи незастосування практики ЄСПЛ вітчизняними судами та про якість такого застосування.

Акцентується на тому, що станом на сьогодні ВС виробив нову структуру своїх рішень, де окремо в тексті виділена Позиція Великої Палати Верховного Суду та висновок щодо застосування норми права; у разі суперечності між правовими висновками повинен застосовуватись найновіший з них; наслідком незастосування висновків ВС є скасування рішення.

Окремо згадано про аналіз рішень судів на предмет застосування у них практики ЄСПЛ. Констатовано, що з часом кількість судових рішень українських судів, де цитується або згадуються ті чи інші рішення Європейського Суду, зростає. Однак, не всі вони можуть вважатися прикладом якісного та правильного застосування цього інструменту.

Ключові слова: *судова практика, правові висновки ВС, Верховний Суд, Європейський Суд з прав людини, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.*

Постановка проблеми. Сьогодні особливий інтерес для науковців становить питання судової практики як об'єкту вивчення, адже враховуючи підвищення ролі правових висновків Верховного Суду, дослідження судової практики має перейти з суто теоретичних питань в більш прикладну площину, а масив таких висновків повинен досліджуватись нарівні з законодавчими положеннями. Зрештою, судова практика – цінний емпіричний матеріал, вивчення якого може бути корисним і з погляду правової антропології та соціології.

Аналіз дослідження проблеми. Навряд чи можна вважати, що проблематика судової практики обділена увагою науковців. Тим більше сьогодні, коли внаслідок судової реформи правові висновки Верховного Суду набули особливого значення. Однак, залишаються невисвітленими ціла низка аспектів, які є логічним продовженням вже досліджених науковцями [1–8]. Зокрема, висвітлення особливостей дослідження судової практики та властивостей, притаманних їй як об'єкту вивчення і є **метою цієї статті.**

Виклад основного матеріалу. Найперше треба зазначити, що поняття «судова практика», як і чимало понять, не знайшло єдиного визначення у вітчизняній науці. Втім, це справді багатоаспектний соціальний феномен [8, с. 270], і, ясна річ, правомірно називати судовою практикою і сам процес діяльності суду, і результати цього процесу. Особливою частиною масиву судової практики є правові висновки (правові позиції) Верховного Суду, їх дослідження має велике значення насамперед для практикуючих юристів. Незважаючи на те, що законодавча норма може не змінюватись впродовж десятиліття, саме зміна правових висновків ВС (а раніше – ВСУ) інколи призводить до кардинальних змін у застосуванні цієї норми.

Масив рішень судів нижчих інстанцій також є цінним емпіричним матеріалом, він, зокрема: 1) відображає певний спосіб мислення, правосвідомість громадян України і суддів зокрема; 2) демонструє певні тенденції, негативні чи позитивні; 3) свідчить про застосування чи незастосування практики ЄСПЛ вітчизняними судами та про якість такого застосування.

Мета і особливості дослідження правових висновків ВС і практики судів нижчих інстанцій дещо різняться, тож спершу мова піде саме про практику Верховного Суду.

Можна констатувати, що правові висновки ВС сьогодні активніше відслідковують та аналізують здебільшого, практикуючі юристи, а не науковці. Окрім «точкового» дослідження, присвяченого окремому питанню, правові висновки ВС досліджуються також і на наявність окремих тенденцій. Так, як зазначає М. Войцеховський, сьогодні ВС демонструє певну зміну парадигми, відмовляючись від надмірного формалізму на користь домінування верховенства права [9, с. 14]. Погоджуючись з цією думкою, треба однак зауважити, що подібна тенденція намітилась ще в рішеннях ВСУ.

Серед питань, які сьогодні виникають у дослідників щодо аналізу правових висновків ВС, є такі:

1. Яка саме частина рішення містить правовий висновок ВС? [10, с. 159]. Раніше ВСУ виокремлював з тексту абзац чи декілька, і окремо дублював їх після цілого тексту рішення, тож подібних питань не виникало. Потім ситуація дещо змінилась, однак вже станом на сьогодні ВС виробив нову структуру своїх рішень, де окремо в тексті виділена Позиція Великої Палати Верховного Суду та висновок щодо застосування норми права [11].

2. Яку правову позицію треба застосовувати у разі їх суперечності? (на це питання ВС нещодавно дав відповідь – «незалежно від того, чи перераховані усі постанови, в яких викладена правова позиція, від якої відступила Велика Палата Верховного Суду, суди під час вирішення тождних спорів мають враховувати саме останню правову позицію Великої Палати Верховного Суду» [12]).

3. Хто входить до кола осіб, на яких поширюється обов'язковість рішень ВС? Ч. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [13] передбачає обов'язковість висновків ВС щодо застосування норм права для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить дану норму [13]. Наслідком незастосування висновків ВС в рішенні суду є скасування такого рішення. Погоджуємось зі Н. Стециком у тому, що поширення дії правових висновків ВС і на інші, несудові органи влади є логічним [14, с. 37]. Однак, тут можуть виникнути певні нюанси. По-перше, особливості процесу застосування таких висновків. Якщо під час розгляду справи суд може і повинен враховувати всі існуючі обставини справи, то інші правозастосовні органи, як правило, такої можливості не мають. Зрештою, ВС може відійти від власного правового висновку чи змінити його. Згадаємо наприклад, так звану справу про паспорт книжечкою, де ВС протягом буквально року приймав два кардинально протилежні рішення.

Зважаючи на потреби забезпечення єдності судової практики Верховного Суду, цей орган виробив низку підходів до тих чи інших аспектів власної діяльності, пов'язаної зі створенням та управлінням масивом правових висновків. Як зазначає О. Р. Кібенко, суддя Великої Палати ВС, серед таких підходів, зокрема: 1) запозичення французької системи посилань на власні рішення під час ухвалення нового рішення (просте посилання на правову позицію у рішенні де вона викладена розширено, дозволяє уникнути небезпеки перефразування чи надання їй іншого сенсу, так відбувається фіксація раніше висловленої правової позиції) [11]. 2) Виокремлення пілотних рішень (рішень, на які рекомендується посылатися в наступних рішеннях ВС) [11]. 3) Фіксація відступів від правових позицій (сталість дотримання певних поглядів Верховним Судом, можливість відступлення лише за певних для цього підстав). Як зазначає О. Р. Кібенко, підстави відступу Великою Палатою від існуючої правової позиції вперше були сформульовані у Постанові ВП ВС у справі № 823/2042/16 від 4 вересня 2018 року [15]. Важливо, що в цій постанові ВС застосував підходи ЄСПЛ, зокрема, щодо того, що в інтересах правової визначеності, передбачуваності та рівності перед законом суд не повинен відступати від попередніх рішень за відсутності належної для цього підстави (п. 44 Постанови ВП ВС [15]). У вказаній постанові ВП ВС перелічено причини для відступу від попереднього рішення чи групи рішень – їх неефективність, неясність, неузгодженість, необґрунтованість, незбалансованість, помилковість чи зміни суспільного контексту (п. 43 [15; 11]). У цій же Постанові ВС, спираючись на Окремі думки суддів ВС [16–17], встановлює своєрідні «стопери», що обмежують можливість відступу від раніше висловлених правових позицій: «З метою забезпечення єдності та сталості судової практики для відступу від висловлених раніше правових позицій Велика Палата Верховного Суду повинна мати ґрунтовні підстави: її попередні рішення мають бути помилковими, неефективними чи застосований у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку в певній сфері суспільних відносин або їх правового регулювання» (п. 44 Постанови [15]). Далі в цій же Постанові роз'яснюється, що «Відступаючи від висновку щодо застосування юридичної норми, Велика Палата Верховного Суду може або повністю відмовитися від свого висновку на користь іншого, або конкретизувати попередній висновок, застосувавши відповідні способи тлумачення юридичних норм» (п. 45 Постанови [15]). ВС також наводить п. 49 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів про якість судових рішень, де зазначено, що «судді повинні послідовно застосовувати закон. Однак, коли суд вирішує відійти від попередньої практики, на це слід чітко вказувати у рішенні» (п. 46 Постанови [15]).

Написання суддями окремих думок О. Кібенко також називає серед нових підходів ВС, які спрямовані на забезпечення єдності судової практики, адже це є своєрідним індикатором можливої зміни правового висновку в майбутньому [11]. Суддя О. Кібенко вважає, що дослідження окремих думок є перспективним напрямом юридичної аналітики, що, хоча наразі ще не існує в Україні, однак за кордоном активно розвивається [11]. Знову ж таки, вивчення окремих думок дає можливість практикуючому юристу краще обґрунтувати власну правову позицію у справі, підсилити свої аргументи доводами, висловленими суддями, і, можливо, вплинути на зміну помилкової на їхній погляд, правової позиції вищої судової інстанції [11].

В подальшому ВС планує розробити систему фіксації цитувань своїх судових рішень (індекс цитування), і вивчення особливостей та тенденцій їх застосування судами нижчих інстанцій, на думку О. Кібенко стане ще одним важливим напрямком судової аналітики [11].

Окремо треба згадати і про аналіз рішень судів на предмет застосування у них практики ЄСПЛ. З часом кількість судових рішень українських судів, де цитуються або згадуються ті чи інші рішення ЄСПЛ, зростає. Однак, не всі вони можуть вважатися прикладом якісного та правильного застосування цього інструменту. Отже, виникла потреба у відслідковуванні рішень, в яких має місце доцільне і адекватне застосування позицій Страсбурзького Суду. Цю роботу, робить, зокрема, і ВС, однак, методологія вибору таких справ була запропонована дослідниками з «Української Гельсінської спілки з прав людини» [18–19]. Так, в «Огляді практики застосування суддями Касаційного господарського суду складі Верховного Суду рішень ЄСПЛ при прийнятті постанов за 2018 рік» [19, с. 9–10] застосовуються спеціальні критерії релевантності / нерелевантності, запропоновані авторами дослідження «Precedent UA 2017» [19]. Пояснюючи методологію свого дослідження судової практики, останні зазначають, що сама лише згадка рішення ЄСПЛ в тексті судового рішення національного суду ще не може вважатися його використанням, тому треба звертати увагу на такі критерії: 1) рішення ЄСПЛ не просто згадується в загальному переліку разом з іншими рішеннями ЄСПЛ; 2) посилання на рішення ЄСПЛ відсилає до відповідного фрагменту рішення і дозволяє з'ясувати, які саме міркування ЄСПЛ мав на увазі суддя; 3) рішення не застосоване в шаблонний спосіб; 4) відповідний принцип не сформульований в національному законодавстві, тому посилання на рішення ЄСПЛ заповнює цю прогалину; 5) посилання на рішення ЄСПЛ суттєво впливає на вирішення справи, на відміну від ситуації, коли справа була б вирішена так само і без посилання на рішення ЄСПЛ; 6) посилання на рішення ЄСПЛ використовується для вирішення ситуації, а не на поглиблення проблеми; 7) рішення ЄСПЛ: а) стосується суті розглянутого питання і логічно пов'язане із аргументацією; б) використовується за подібних або порівнянних обставин справи; в) є застосовним до ситуації, яка розглядається – і має логічний зв'язок із фактами справи; г) не є цитатою із роз'яснень вищих судів; д) не спотворює зміст відповідного фрагменту рішення ЄСПЛ і не вирване з контексту [19, с. 6].

В європейській науці сьогодні досліджується міжсудовий діалог [20, р. 305]. Це стосується не лише ЄС, де суди, очевидно, повинні перебувати в певному діалозі, оскільки це зумовлено організаційно, а й про суди різних правових систем і різних континентів. Наприклад, Верховний Суд Нідерландів у справі Ургенди згадує рішення суду США (п. 5.7.8 Рішення [21]), очевидно, що цим рішенням він жодним чином не є і не може бути зв'язаним юридично, однак він так заявляє про спільність з позицією іншого судового органу, підсилюючи свою аргументацією посиланням на точку зору іншого суду, підкреслюючи, що така позиція вже кимось висловлювалась. В цьому можна помітити певну спільність радше з науковою діяльністю, ніж з правозастосуванням в класичному розумінні. Втім, як видається, це лише один з аспектів феномену міжсудового діалогу.

Висновки. Досліджувати масив судової практики можна і варто не лише суто з практичних міркувань (підготувати правову позицію у тій чи іншій справі), а й тому, що він, зокрема: 1) відображає певний спосіб мислення, правосвідомість громадян України і суддів зокрема; 2) демонструє певні тенденції у правозастосуванні, негативні чи позитивні; 3) свідчить про застосування чи незастосування практики ЄСПЛ вітчизняними судами та про якість такого застосування. Окремий інтерес становить дослідження питань судового активізму та судового діалогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Слотвінська Н. Д. (2017). Судова практика як джерело права. Автореферат дис. . . канд.юрид. наук. 12.00.01. Львів. 16 с.
2. Мазур М. В. (2011). Судова практика як джерело права: проблема визначення поняття. *Форум права*. № 3. С. 493–497.
3. Косович В. (2016). Судова практика як засіб подолання недоліків нормативно-правових актів України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 62*. С. 14–22.

4. Савченко К. Ю. (2018). Юридична практика в умовах реформування судової системи в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. С. 36–38. 5. Попов Ю. Ю. (2010). Прецедентне право у контексті загальнообов'язковості судових рішень та українські перспективи. *Форум права*. № 3. С. 351–363. 6. Головатий В. (2017). Уніфікація судової практики в Україні: теоретико-прикладні питання. *Підприємство, господарство і право*. № 10. С. 237–241. 7. Гринюк Р. Ф., Савченко К. Ю. (2019). Доктринальні аспекти вдосконалення процесу вивчення та узагальнення судової практики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. № 55. С. 15–18. 8. Дрішлюк А. І. (2014). До проблеми визначення поняття судової практики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. Випуск 4. Том 2*. С. 266–272. 9. Войцеховський М. (2019). Тенденції судової практики крізь призму рішень Верховного Суду. *Юридична газета*. 15 січня № 1 (655). С. 9, 14–15. 10. Дідик Н. І., Бесага І. В. (2018) Правові висновки Верховного Суду з питань застосування норм адміністративного законодавства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. № 2. С. 152–163. 11. Кібенко О. Р. Нові підходи Великої Палати Верховного Суду до забезпечення єдності судової практики. URL: <https://aj.court.gov.ua/press/interview/605856/12>. Постанова Верховного Суду від 30 січня 2019 р. у справі № 755/10947/17 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79834955>. 13. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1589>. 14. Стецик Н. (2019). Прецедентна судова практика: аналіз етапів запровадження та розвитку в Україні. *Вісник Львівського національного університету. Серія юридична*. Випуск 68. С. 35–49. 15. Постанова Верховного Суду від 4 вересня 2018 р. у справі № 823/2042/16 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77969515>. 16. Окрема думка судді Ситник О. у справі у справі № 823/378/16 провадження № 11-374апп18 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76860159>. 17. Окрема думка суддів Бакуліної С. В., Гудими Д. А., Данишевської В. І., Кібенко О. Р., Рогач Л. І., Уркевича В. Ю. у справі № 823/378/16 провадження № 11-374апп18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76441988>. 18. Огляд практики застосування суддями Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду рішень Європейського Суду з прав людини при прийнятті постанов за 2018 рік URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/oglyad_prakt_kgs_1.pdf. 19. «Precedent UA 2017». Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ: КВІЦ, 2017. 412 с. URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/Precedent-UA-2017_internet.pdf. 20. Piina Cenevska (2016). A Thundering silence: Environmental Rights in the Dialogue between the EU Court of Justice and the European Court of Human Rights. *Journal of Environmental Law*. Vol. 28. P. 301–324. 21. Uitspraak 20-12-2019. ECLI:NL:HR:2019:2007. Hoge Raad. (English translation). URL: <https://www.urgenda.nl/wp-content/uploads/ENG-Dutch-Supreme-Court-Urgenda-v-Netherlands-20-12-2019.pdf>.

REFERENCES

1. Slotvinska N. D. (2017). *Sudova praktyka yak dzherelo prava* [Judicial practice as a source of law]. Doctor's thesis. Lviv [in Ukrainian]. 2. Mazur M. V. (2011). *Sudova praktyka yak dzherelo prava: problema vyznachennia poniattia* [Judicial practice as a source of law: the problem of defining the concept]. *Forum prava*. No. 3. p. 493–497 [in Ukrainian]. 3. Kosovych V. M. (2016). *Sudova praktyka yak zasib podolannia nedolikhiv normatyvno-pravovykh aktiv Ukrainy*. [Judicial practice as a means of overcoming the shortcomings of regulations of Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna*. Vol. 62. P. 14–22. [in Ukrainian]. 4. Savchenko K. Yu. (2018). *Yurydychna praktyka v umovakh reformuvannia sudovoi systemy v Ukraini*. [Legal practice in the context of judicial reform in Ukraine]. *Aktualni problemy vitchyznianoii yurysprudentsii*. Vol. 1. P. 36–38. [in Ukrainian]. 5. Popov Yu. Yu. (2010). *Pretsedentne pravo u konteksti zahalnooboviazkovosti sudovykh rishen ta ukrainski perspektyvy* [Case law in the context of universality of court decisions and Ukrainian perspectives]. *Forum prava*. Vol. 3. P. 351–363. [in Ukrainian]. 6. Holovatyi V. (2017). *Unifikatsiia sudovoi praktyky v Ukraini: teoretyko-prykkladni pytannia* [Unification of judicial practice in Ukraine: theoretical and applied issues]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. Vol. 10. P. 237–241. [in Ukrainian]. 7. Hryniuk R. F., Savchenko K. Yu. (2019). *Doktrynalni aspekty vdoskonalennia protsesu vyvchennia ta uzahalnennia sudovoi praktyky* [Doctrinal aspects of improving the process of studying and generalizing judicial practice]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia Pravo*. Vol. 55. P. 15–18. [in Ukrainian]. 8. Drishliuk A. I. (2014). *Do problemy vyznachennia poniattia sudovoi praktyky*. [To the problem of defining the concept of judicial practice]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia Yurydychni nauky*. Vol.4.Tom 2. P. 266–272. [in Ukrainian]. 9. Voitsekhovskiy M. (2019). *Tendentsii sudovoi praktyky kriz pryizmu rishen Verkhovnoho Sudu* [Trends in judicial practice through the prism of decisions of the Supreme Court]. *Yurydychna hazeta*. Vol. 1 (655). P. 9, 14–15. [in Ukrainian]. 11. Didyk N. I., Besaha I. V. (2018). *Pravovi vysnovky Verkhovnoho Sudu z pytan zastosuvannia norm administratyvnoho zakonodavstva* [Legal opinions

of the Supreme Court on the application of administrative law]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriiia yurydychna*. Vol. 2. P. 152–163. [in Ukrainian]. 11. Kibenko O. R. *Novi pidkhody Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu do zabezpechennia yednosti sudovoi praktyky*. [New approaches of the Grand Chamber of the Supreme Court to ensuring the unity of judicial practice]. Retrieved from: <https://aj.court.gov.ua/press/interview/605856/> (accessed 01.09.2020) [in Ukrainian]. 12. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 30 sichnia 2019 r. u spravi No. 755/10947/17. [The decision of the Supreme Court of January 30, 2019 in the case No. 755/10947/17]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79834955> (accessed 01.09.2020) [in Ukrainian]. 13. Pro sudoustrii i status suddiv (2016, June 2) [On the judiciary and the status of judges]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1589> (accessed 01.09.2020) [in Ukrainian]. 14. Stetsyk N. (2019). *Pretsedentna sudova praktyka: analiz etapiv zaprovadzhennia ta rozvytku v Ukraini* [Case law: analysis of stages of implementation and development in Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia yurydychna*. Vol. 68. P. 35–49. [in Ukrainian]. 15. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 4 veresnia 2018 r. u spravi No. 823/2042/16 [The decision of the Supreme Court of September 4, 2018 in the case No. 823/2042/16]. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77969515> (accessed 01.09.2020) [in Ukrainian]. 16. Okrema dumka suddi Sytnik O. u spravi u spravi No. 823/378/16 Provadzhennia No. 11-374app18 [Dissenting opinion of Judge Sitnik O. in the case No. 823/378/16 Proceedings No. 11-374ap18] Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76860159> (accessed 01.09.2020) [in Ukrainian]. 17. Okrema dumka suddiv Bakulinoi S. V., Hudymy D. A., Danishevskoi V. I., Kibenko O. R., Rohach L. I., Urkevycha V. Iu. u spravi No. 823/378/16 Provadzhennia No. 11-374app18. [Dissenting opinion of judges Bakulina S. V., Hudymy D. A., Danishevskoi V. I., Kibenko O. R., Rogach L. I., Urkevich V. Yu. in the case No. 823/378/16 Proceedings No. 11-374ap18]. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76441988> (accessed 01.09.2020) [in Ukrainian]. 19. Ohliad praktyky zastosuvannia suddiamy Kasatsiinoho hospodarskoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu rishen Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny pry pryiniatti postanov za 2018 rik [Review of the practice of application by judges of the Commercial Court of Cassation within the Supreme Court of decisions of the European Court of Human Rights in making decisions for 2018]. Retrieved from: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/oglyad_prakt_kgs_1.pdf (accessed 01.09.2020) [in Ukrainian]. 21. «Precedent UA 2017». *Ukrainska Helsinska spilka z prav liudyny* (2017). Kyiv: KVITs. 412 p. Retrieved from: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/Precedent-UA-2017_internet.pdf (accessed 01.09.2020) [in Ukrainian]. 22. Iliina Cenevska (2016). *A Thundering silence: Environmental Rights in the Dialogue between the EU Court of Justice and the European Court of Human Rights*. *Journal of Environmental Law*. Vol. 28. P. 301–324. 23. Uitspraak 20-12-2019. ECLI:NL:HR:2019:2007. Hoge Raad. (English translation). URL: <https://www.urgenda.nl/wp-content/uploads/ENG-Dutch-Supreme-Court-Urgenda-v-Netherlands-20-12-2019.pdf> (accessed 01.09.2020).

Дата надходження: 03.09.2020 р.

Mariana Tarnavska

Ass. Professor,

Chair of Civil Law and Procedure,

Lviv Polytechnic National University,

Ph.D. in Law

TRENDS AND FEATURES OF JUDICIAL PRACTICE RESEARCH IN UKRAINE

The article attempts to move from purely theoretical research on the role of judicial practice in Ukraine to more practical aspects of this issue. It is stated that, taking into account the provisions of procedural codes, legal conclusions of the Supreme Court, it is inevitable to live in the center of respect for scientists (it should be noted that legal practitioners began to study this area earlier and intensify it for scientists).

It is emphasized that the array of court decisions, given the different legal significance of court decisions of different instances, is heterogeneous in terms of research. Thus, in comparison with the decisions of other courts, the legal conclusions of the Supreme Court are of special importance, as they are part of the mechanism for ensuring the unity of judicial practice. Interestingly, at the same time, they are able to radically change the peculiarities of the application of certain laws, even if their text has not changed since its adoption.

As for the decisions of other courts, although they are not as important as the legal conclusions of the Supreme Court, they are still of interest to scholars, as they are valuable empirical material. In particular, both in terms of law enforcement and in terms of legal sociology and anthropology.

It is stated that such an array, in particular: 1) reflects a certain way of thinking, legal awareness of citizens of Ukraine and judges in particular; 2) demonstrates certain trends, negative or positive;

3) indicates the application or non-application of the case law of the ECtHR by domestic courts and the quality of such application.

Emphasis is placed on the fact that as of today the Supreme Court has developed a new structure of its decisions, where the position of the Grand Chamber of the Supreme Court and the conclusion on the application of the rule of law are highlighted separately in the text; in case of discrepancy between the legal conclusions, the latest of them should be applied; the consequence of non-application of the conclusions of the Supreme Court is the cancellation of the decision.

The analysis of court decisions for the application of ECtHR practice in them is mentioned separately. It was stated that over time, the number of court decisions of Ukrainian courts, which cite or mention certain decisions of the European Court, has increased. However, not all of them can be considered an example of quality and proper use of this tool.

Key words: case law, legal opinions of the Supreme Court, Supreme Court, European Court of Human Rights, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.